
AĞRI DAĞI VE TURİSTİK ÖNEMİ¹

Prof. Dr. Hayati DOĞANAY*

Özet:

Ülkemizin doğu ucunda dört ülkenin sınırlarının bulunduğu kavşak bir noktada yer alan Ağrı dağı'nın yükseltisi, 5137 m. olup, farklı kaynaklarda 5165 m., 5123 m., 5122 m., ve 5112 m. gibi rakamlardan söz edilir.

Yüzyıllar boyunca erişilmez diye tanımlanan Ağrı Dağı'na ilk turmanış, 29 ekim 1829 yılında Alman jeolog **Prof. Parrot** ve ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Turistik potansiyeli yüksek bir dağ olan Ağrı Dağı'nın turizme kazandırılması yönünde Iğdır Valiliği büyük çaba harcamaktadır. Bu çalışmaların birisi de "Iğdır Ağrı Dağı Nuh'un Gemisi Festivali" dir.

Ağrı Dağı'nın turistik potansiyellerini başlıca üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlar; Yaz ve Kış turizmi ile Dini turizm potansiyelleridir.

Abstract

Ağrı mountain situated in a position connecting the borders of four countries in the east of Turkey. It's

* Atatürk Üniv. Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı
Erzurum

high is 5137 m. but, it also reported in other studies as 5165 m., 5123 m., 5122 m. and 5112 m.

The first climb to the top of the mountain, which had been believed impossible, was made by German geolog Prof. Parrot and his team in October 29, 1829.

Ağrı mountain has a great touristic potential and for this purpose efforts have been made by Iğdır Province. One of the efforts is; “Iğdır Ağrı Mountain The Nuh’s Ark Festival”.

The touristic potential of Ağrı mountain can be examined in 3 parts: summer and winter tourism and religious touristic activities.

AĞRI DAĞI VE TURİSTİK ÖNEMİ

Ağrı Mountain And Tourism Importance

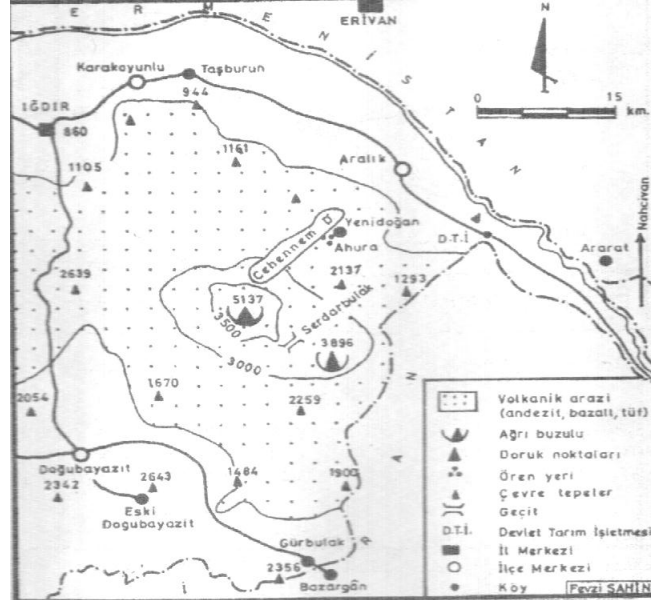
Giriş

Ağrı Dağı Türkiye'nin en yüksek dağı (5137 m.) olup, Doğu Anadolu bölgesinin simgesi olarak düşünülebilir. Değişik kaynaklarda, farklı yüksekliklerden söz edilir. Örneğin 5165, 5123, 5122 5112 ve 5137 m. gibi. Ancak, gerek DİE kaynakları ve gerekse HGK Türkiye haritalarında bu yükselti değeri, **5137 m.** olarak verilmektedir. Askerî değerlendirme sonuçlarına dayanması nedeniyle en doğru verinin bu olduğu kanısındayız.

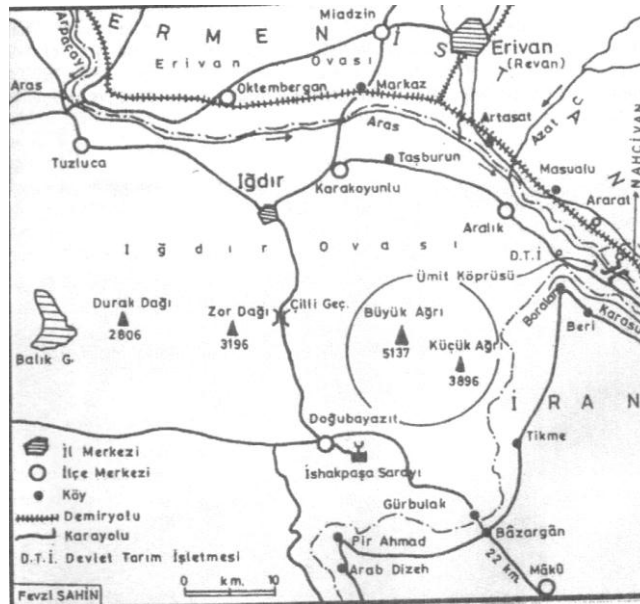
Aslında yurdumuzun bu doğa harikası, biri **Küçük Ağrı** (Büyük Ağrı'nın güneydoğusunda ve 3896 m.) ve diğeri de **Büyük Ağrı** (5137 m.) olmak üzere, iki dev volkan konisi ile temsil edilir. Genç volkanizmanın eseri olan bu **doğa harikaları, strato-volkan tipi** olup, daha çok *andezit ve bazalt kökenli lavlar ile breş ve tüfler yığını* diye tanımlanabilir (magmaya göre, binlerce m.lik bir kalınlık gösterirler). Çevrelerinde çok sayıda *parazit koniler* bulunan her iki dağ yaklaşık 3000 m.lerde, yani *Serdarbulak Geçidi* ile birbirinden ayrılarak iki ayrı dev koniler biçiminde, Büyük ve Küçük Ağrı dağları adlarıyla yükselirler. Her ikisi birden yaklaşık 1200 km² bir kaide üzerine oturmuşlardır (Harita 1 ve 2).

Küçük Ağrı'nın yaklaşık 34 km. kadar güneydoğusunda, yani hemen hemen doğu uzantıları üzerinde ve *Dil Ucu* (Dil Mıntıkası) çevresinde (Aras'ın Türkiye'yi terk ettiği nokta), **Türkiye-İran ve Azerbaycan** (Nahcivan) ülke kara sınırları kesişir. Burada, Türkiye- Nahcivan arasında yer alan *Dil Ucu Sınır Kapısı*, Aras üzerinde inşa edilen ve 1992'de hizmete giren *Umut (Hasret) Köprüsü* yoluyla birbirine bağlanmıştır. Gelecekte Ermenistan topraklarından karayoluyla Azerbaycan'a geçmek olanaklı olur ise, Türkiye ve Asya Türk devletleri arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik bağların daha güçlü olacağı kesindir.

Ağrı Dağı ve Turistik Önemi

Harita 1. Büyük ve Küçük Ağrı dağları :Yaklaşık 3000 m.de yani Serdarbulak Geçidi çevresinde birbirinden ayrılarak yükselirler.

Harita 2. Büyük ve Küçük Ağrı Dağlarının Coğrafi Konumu

Foto 1. Ağrı Dağı'nın Iğdır Ovasından Görünüşü

Iğdır il merkezine göre güneydoğuda, Iğdır Ovası güneyinde Türkiye-İran-Azerbaycan (Nahcivan) sınırlarının kesişme noktasına kuş uçuşu 34 km. (K. Ağrı) uzaklıkta yer alırlar.

Büyük Ağrı Dağı, yaklaşık 4000 m. ve daha yüksek bölümlerinde bir *takke buzulu* ile örtülüdür (alanı 12 km² kadar). Buna Ağrı Buzulu denilmektedir. Buzulun dili, dağın kuzeyinde yer alan *Cehennem Deresi Vadisi* boyunca 3800 m.lere kadar aşağıya uzanmıştır.

Yüzyıllar boyunca erişilmez diye tanımlanan, hakkında efsaneler anlatılan, halk edebiyatı ürünleri ve dini kaynaklarda yerini alan Ağrı Dağı, pek çok gezgin ve araştırmacının dikkatlerini çekmiş ve doruğuna ulaşılması hayaliyle, bir çok **tırmanışlar** yapılarak, keşfedilmeye çalışılmıştır. **İlk tırmanış** (29 Ekim 1829), Alman jeolog *Prof. Frederic von Parrot* ve ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir. Onu, Rus jeolog *Antonomorff* ve ekibinin tırmanışları (1834 ve 1843 yılları) izlemiştir. Yine Alman jeologlar *Wagner* ve *Abich* (1845) ile *Monteith* ve *Stuart* (1856), jeolog *A. Oswald* (1889) ve Fransız jeolog *M. Blumenthal* (1955), bu dağa tırmanmış başlıca batılı araştırmacılarıdır.

Türk dağcılar, Cumhuriyet devrinde Ağrı Dağı ile ilgilenmeye başlamışlardır. **İlk tırmanış**, 1937 ağustosunda **Binbaşı Cevdet Sunay** (sonradan, T.C. beşinci Cumhurbaşkanı olmuştu) başkanlığında 15'i subay 50 askerden oluşan grup tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ekip *zirveye Atatürk'ün büstünü dikmişlerdir*. Bunu, 29 Ekim 1968 tarihinde, **Albay Turhan Selçuk** başkanlığında 18 subay, 16 astsubay ve 112 erden oluşan 111. Ordu Dağ-Komando Taburunun zirveye tırmanması ve ordu flaması ile Türk Bayrağını buraya dikmeleri izlemiştir. Türk dağcı grupları, değişik yıllarda bu dağa tırmanmışlardır. Örneğin, Atatürk Üniversitesi sportif faaliyetleri çerçevesinde, 1978'den ben her yıl düzenli olarak, Ağrı'ya tırmanışlar yapılır (terörist hareketlerin artması nedeniyle, 1989-1994 devresinde tırmanış olmamıştı). Ama Batı ülkelerinin Ağrı Dağı'na ilgileri sürmektedir. Nitekim Ay'a 1969'da ilk ayak basan Dünyalı unvanını kazanan Amerikalı astronot **Neil Armstrong** bile, 1982 haziranında Türkiye'ye gelip Ağrı'ya tırmanmıştı.

Foto 2. Ağrı Dağı Zirve yakınları bulut ile kaplı görüntüsü

Gerek Batı ve gerekse İslâm dünyasında Ağrı Dağı, çok iyi tanınan ve özel ilgi duyulan dağlardan biri, belki de en önemlisidir. Çünkü, İranlılar

bu dağa, **Kuh-i Nuh** (Nuh dağı) ve Araplar ise, **Cebel-ül Haris** (Haris dağı) derler. Batı dillerine girmiş olan **Ararat** teriminin; **Kitabı Mukaddes**, yani **Tevrad** (Hz. Musa'ya inen kutsal kitap) ve **İncil** (Hz. İsa'ya inen kutsal kitap) kitaplarında geçen, İ.Ö. IX. ve IIV. yüzyıllarda Aras ile Dicle arasındaki topraklarda yaşayan Urartu Krallığı zamanında kullanıldığı ileri sürülür.

Urartu diline Asur-Babil dilinden girdiği sanılan terimin, İbranice Urardhu veya Urartu olduğu ve bunun da, *dağ* veya *dağ sırası*, *yüksek ülke* veya *dağlık bölge* gibi anlamlara gelen, Ararat terimine dönüştüğü kabul edilir.

Bugünkü Ermeni toplumu kendilerini, eski Urartuların devamı saymaktadırlar. Asur Babil dilinde geçen Urardhu teriminin, İbranice dilinde yazılmış Tevrad'daki karşılığı, yani değişmiş şekli olan Ararat terimi olduğu, bu terimin de; **dağlık bölge**, yüksek ülke ve dağ sırası gibi anlamlara geldiği; dolayısıyla, hem bugünkü Ağrı Dağı'nı ifade ettiği ve hem de, Aras'tan Dicle ırmağına kadarki toprakların adı olduğu gibi, yakıştırma ve faraziyeler (varsayımlar) ileri sürerek, ülkemizin bu bölgesine sahip çıkmak isterler. Hedef **Büyük Ermenistan Devleti** kurmaktır. Bu nedenle, güneydoğuda Nahcivan, güney ve güneybatıda Erzurum- Ağrı, Van-Hakkari ve kuzeybatıda Kars-Ardahan-Artvin topraklarını işgal etmek istemektedirler. Bir taraftan Karadeniz yoluyla dünyaya daha kolay açılmak, bir yandan doğuya ilerleyerek Azerbaycan petrol zenginliğini ele geçirmek, bir yandan da, güneye ilerleyerek Van'ı başkent yapmak hayalleri vardır. Bu düşmanca emellerinden dolayı, Ağrı'yı sembol kabul ederler ve hatta Erivan Devlet Radyosu, bir gün Ararat'a Ermenistan bayrağı dikecekleri, şeklinde yayınlar da yapar. İşte bu politik ve düşmanca nedenlerle, Batı ülkelerinde (başta A.B.D, Fransa, İngiltere) yerleşmiş Ermeniler, bugünkü, yani 21 Aralık 1991'de resmen dağılan eski S.S.C.B sonrası bağımsız olan Ermenistan devleti vatandaşları gibi, Ağrı Dağı ve Doğu Anadolu'ya özel bir ilgi gösterirler.

Kitab-ı Mukaddes'te (Tevrad ve İncil) ve eski İranlılar, yani Persler devrinin inancı olan **Ahura Mazda** (bilge kişi, yani Hürmüz) dini

açısından da, Ağrı kutsal sayılır. Bu inanın kurucusu **Zerdüşt** (İ.Ö. VII.ve VI. yüzyıllar) Pers Kralı 1. Daryus(İ.Ö. 522-486) ve sonrasındaki krallar, Zerdüşt'ü tanrıların en büyüğü ve adil kralların koruyucusu kabul ederek, ona ibadet etmeye başlamışlardı. Zerdüşt adına, bugünkü **Cehennem Deresi** ve Yenidoğan köyü yakınlarında **Ahura** (Aguri) köyü **Yakup Manastırı** (herhalde Hz Yakup Peygamber'den) kurulmuştu. Bugün Cehennem Deresi vadisine Ermeniler, Yakup Vadisi ve manastıra ise **Korhan Kalesi** (Korankalesi) derler. Ancak, 20 Haziran 1840 tarihinde meydana gelen bir deprem (Ağrı'nın lav püskürtmeye başladığı sanılmıştı) nedeniyle, dağ yamaçlarından yuvarlanan dev kayalar ve diğer malzeme, Ahura köyü (tahminen 1500 nüfus) ve Yakup Manastırı'nı örterek yok etmiştir.

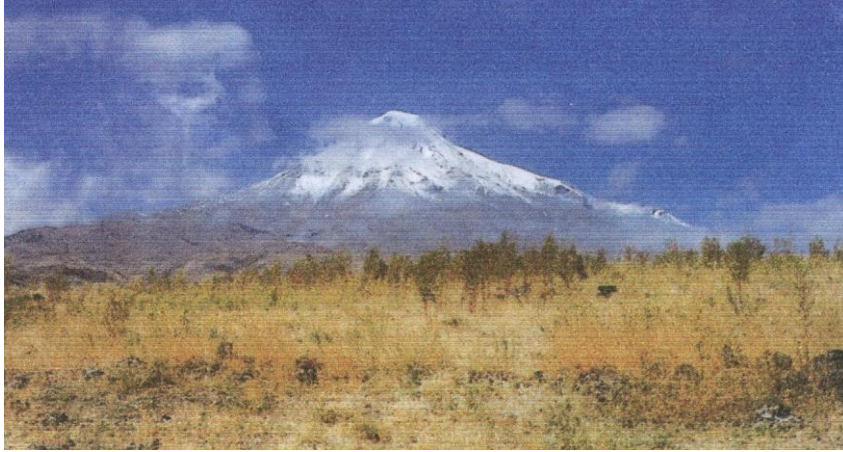

Foto 3. Ağrı Dağı'ndan bir görünüm

Kitab-ı Mukaddes ve Zerdüşt inancı efsaneleri fikirleri arasında geçen görüşlere göre, Nuh tufanı olayında (muhtemelen Würm buzullaşma devresi sonrası), bu tufan öncesi Hz. Nuh ve beraberindekilerin bindiği **Nuh Gemisi**, sular çekildikten sonra, Büyük Ağrı'nın bugün buzullar tarafından doldurulmuş ve örtülmüş olan doruk noktasındaki çukura inmiştir Neil Armstrong da dahil bazı dağcılar, Nuh Gemisi kalıntılarına rastlanır umuduyla bu dağa tırmanırlar.

İslam Dini inancına göre. Hz. Adem ve Hz. Havva Cennet'ten çıkarıldıktan sonra geldikleri, yaşadıkları ve Ademoğullarının çoğaldığı ver olan İrem Bahçeleri de, Büyük Ağrı'nın kuzeydoğusunda, Aras ırmağı

vadisinde bir yerdedir (bu yerin, Yemen’de olduğuna ilişkin rivayetler de vardır). Bugünkü İranlılar, Zerdüşť efsanelerinin de etkisinde kalarak, Ağrı Dağı’nın insan ırkının çoğalıp dünyaya yayıldığı yer olduğunu düşünürler. Aslında, insan ırkının Hz. Adem ve Hz. Havva’dan çoğaldığı inancı, bütün İslâm Dünyası’nın ortak inancıdır. Ama İrem Bahçeleri’nin Ağrı yakınlarında olduğu görüşünü, her Müslüman kabul etmez. Az önce de ifade edildiği üzere İrem Bahçeleri’nin, Yemen’de bulunduğunu kabul eden dinî efsaneler de vardır. Öyle de olsa Ağrı Dağı, başlıca üç nedenden dolayı kutsal ve önemli kabul edilir.

1. Tevrad ve İncil’de, yani Kitab-ı Mukaddes’te adının zikredilmesi dolayısıyla, Hıristiyan dünyası toplumlarının bu dağa özel bir önem vermeleri.

2. Tevrad’da geçen Ararat (dağlık bölge, yüksek ülke, yüksek dağ) teriminin, İ.Ö. IX. ve VII. yüzyıllarda, Aras ırmağı ile Dicle ırmağı arasındaki bölgede yaşamış Urardhu veya Urartu devletinin bu adının, İbranice (Tevrad da İbranicedir) karşılığı olduğu ileri sürülür. Ermeniler, Urartu Krallığını tarihi devletleri saydıkları için, adı sonradan Ağrı Dağı olan bu dağı, bütün Urartu topraklarını temsil eden bir sembol kabul etmekle, bugünkü Türkiye’nin toprak bütünlüğü açısından, potansiyel bir tehdit merkezi teşkil ederler. Bu nedenle de, Ağrı sembol olmak üzere, Doğu Anadolu’yu ülkelerine katma yolunda çaba harcarlar ve bölgeyle yakından ilgilenirler.

3. İslâm Dünyasında; Hz. Adem ve Havva’nın yaşadığı İrem Bahçeleri’nin, bu dağın yakınında bir yerde bulunduğuna inanılması; gerek İslâm dini ve gerekse Hıristiyanlık dini efsanelerinde, Hz. Nuh Gemisi’nin Ağrı Dağı zirvesinde karaya oturduğu görüşünün bulunması, bu dağın, geniş toplumlar tarafından tanınması ve kutsal sayılmasına yol açmıştır.

Gerçi, 1989-1993 devresinde Ağrı’ya tırmanışlar, bu dağın yüksek kesimindeki mağaralarda kümelenen bölücü terörist grupları (ki bunlar, 1983 yılından başlayarak, Türkiye’yi bölmeye çalışan gruplardı) nedeniyle, kesintiye uğramıştı. Şüphesiz bu kesinti ve yasak (askerî hareket nedeniyle çıkışlar da yasaklanmıştı) geçici olup, Ağrı’ya tırmanışlar, tekrar 2000

yılında başlatılmıştır. Ayrıca, Batı ve İslâm dünyasında bu dağa karşı gösterilen dini-siyasi amaçlı ilgi, mutlaka sürdürülecektir.

Ağrı Dağı, turistik potansiyeli yüksek bir dağ olup, bunun turizme kazandırılması bakımından İğdır İli Valiliği, yoğun bir çaba harcamaktadır. Bu konuda önemli bir mesafe alındığı da, ilk bakışta dikkati çekmektedir.²

Ağrı Dağı'nın turistik potansiyeli, yaz turizmi ve kış turizmi olarak, iki gruba ayrılabilir.

Bunlardan yaz turizmi, genel olarak yayla turizmi ile temsil edilirse de, çeşitliliği fazla bir turistik harekettir ve Ağrı Dağı, bu konuda da önemli bir çeşitlilik sunmaktadır. Bunlar arasında *botanik gezileri* (haziran ve temmuz ayları), *at-bisiklet veya motosikletle gezinti*, *ornitolojik gözlemler*, *dağda yürüyüş*, *mağaraları ziyaret*, *yamaç paraşütü...* başlıcaları olarak burada hatırlanabilirler. Kış turizmi, hatırlanacağı üzere kayak sporu başta olmak üzere, kış sporları ile temsil edilir.

Dış turizm açısından düşünöldüğünde, Ağrı Dağı'nın turistik potansiyelini, şimdilik **dinî turizm** (inanç turizmi) temsil eder. Hatta gerekli yatırımlar ve bunların tanıtımı yapılırsa, başta Batı ölkeleri ve İslam ölkeleri olmak üzere yabancı ölkelerden bu çekim merkezine, çok sayıda turist geleceği kesindir. Yatırımlarda öncelik, **oberj konaklama tesisleri** ve **teleferik ile telesiyej** hatları yapımına öncelik verilmelidir. Ayrıca, çevre halkının turizm açısından eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi, çok önemli bir sorun olarak ele alınmalıdır.

Devlet Ağrı Dağı'nı, öncelikli turistik yatırım bölgeleri arasına almalı ve yatırımcılar, turizm amaçlı kredilerle desteklenmelidir.³

KAYNAKÇA

Blumenthal, M.,1958, Ağrı Volkan, ve Sedimenter Çevresinin Dağları,İstanbul Üniv. Fen Fak. Mecmuası, Seri B, Cilt:XXLII., Sayı: 3-4 İstanbul.

Doğanay, H, 2001, Türkiye Turizm Coğrafyası, Çizgi Yayınevi, Üçüncü Baskı Konya.

- Doğru, M.**, 1989, Ağrı Dağı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim Araştırma Kolu, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara.
- Emekli, G.**, 2002, Turizm, Doğu Anadolu ve Ağrı Dağı, 1. Ağrı Dağı Festivali Bildiriler Kitabı, Iğdır Valiliği Yayını, Mega Basım, İstanbul.
- Erinç, S.**, 1953, Doğu Anadolu Coğrafyası, İstanbul Üniv. Yay. No. 572, Edebiyat Fak. Yay. No. 15, İstanbul.

NOTLAR

¹Bu makale, “22-23 2002 Haziran Iğdır Valiliği Ağrı Dağı Nuh’un Gemisi Festivali” kapsamında gerçekleştirilen Sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur.

² Iğdır İli Valisi Sayın Dr. **Mustafa TAMER**, Ağrı Dağı’nın tanıtımına katkı yapması amacıyla, **Ağrı Dağı Festival Etkinlikleri** yaptırmaktadır Bunların ikincisi, 22-23 Haziran 2002 tarihlerinde, *Iğdır Ağrı Dağı Nuh’un Gemisi Festivali* adıyla yapılmış ve halk tarafından faaliyete yoğun ilgi gösterilmiştir.

Valilik. **Iğdır Ağrı Dağı Doğa Sporları ve Kış turizmi Merkezi** adıyla hazırladığı bir projeyi yürürlüğe koymuş bulunuyor. Proje uyarınca, 22-23 Haziran 2002’de gerçekleşmiş olan başlıca yatırımlar şunlardı: Doğubayazıt-Korhan yaylası yol ayrımından Korhan yaylasındaki Doğa Sporları ve Kış Turizm Merkezi (107 ha.) yolu tamamlanmıştı Yaklaşık 16 km. kadardır. Karakol inşaatı tamamlanmış, sahaya elektrik ve içme suyu sağlanmıştı

³ Iğdır İli Valiliği tarafından düzenlenen 22-23 Haziran 2002 Iğdır Ağrı Dağı Nuh’un Gemisi Festivali törenleri, her yönüyle mükemmel bir tanıtım faaliyeti olup, Iğdır il merkezi ve ilçelerden pek çok kimse bu faaliyete katıldı. Deyim yerinde ise, 16 km.lik Korhan yolu ve Korhan yaylasında *iğne atılsa yere düşmez* durumda kalabalık vardı. Ama ne yazık ki Iğdır’lı parlamenterler, Turizm Bakanlığımız ve yerel yönetim gibi önemli görevli ve kurumlarımızdan, hiç kimse bu törenlerde yoktu. Korhan kalesine bayrağımızın çekilmesi *kahraman Mehmetçik* ve onların önünde giderek bölücülerden bu dağı temizleyen, eski Iğdır Valilerinden, Sayın **Şemsettin UZUN** (1993-1999) sayesinde mümkün olmuştur. Bir zamanlar dağın eteklerinden geçmek riskli idi. Şimdi Korhan yaylasında halay çekiliyor. Şehitlerimizi saygıyla anıyor, herkesin Ağrı Dağı için el ve gönül birliği yapmasını diliyoruz. Ayrıca yetkili makamların, Ağrı Dağı’nın turistik potansiyelini hizmete sunmak için işbirliği yapmaları gerekmektedir.